

ВІДГУК

рецензента доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України **Малихіна Олександра Володимировича** про дисертаційну працю **Гусак Юлії Анатоліївни** «Формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Освіта/Педагогіка» зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із галузевими науковими програмами. В умовах непередбачуваних глобальних впливів на всі сфери життя сучасного українського суспільства особливої актуальності набуває здатність особистості ефективно справлятися з реальними викликами сьогодення, самостійно й автономно розв'язувати проблеми, навчатися протягом життя й постійно вдосконалювати свої знання й навички. Формування в учнів старшої школи освітньої автономності розглядають як один із ключових результатів здобуття повної загальної середньої освіти, визначених як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Освітня автономність передбачає наявність в учнів старшої школи сукупності важливих умінь і навичок, необхідних для досягнення успіху в особистому житті й подальшій професійній діяльності, а саме: здатність до рефлексії, критичне мислення, уміння планувати власну освітню діяльність і самостійно оцінювати її результати, працювати з інформацією, ставити цілі, адаптуватися до змін та визначати напрями власного розвитку й самовдосконалення. Формування такої сукупності вмінь і навичок ще в шкільному віці створює міцне підґрунтя для успішної соціалізації учнів старшої школи, а також для їхньої активної участі в економічному, культурному й громадському житті своєї країни протягом життя.

Недостатньо високий рівень сформованості освітньої автономності в учнів старшої школи негативним чином відображається на їхній здатності усвідомлювати свій творчий потенціал і самореалізовуватися в умовах реального

соціального середовища, регулювати власний розвиток і саморозвиток, набувати суб'єктний досвід, а також обмежує можливості професійного самовизначення. Зважаючи на це, вважаємо, що дослідження, присвячене проблемі формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання, набуває особливої актуальності.

Дослідження виконано в межах планової теми науково-дослідної роботи відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України «Дидактичні засади індивідуалізації навчання в закладах загальної середньої освіти» (№ державної реєстрації 0121U100347, 2021-2023 рр.). Тема дисертаційної праці затверджена вченою радою Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 10 від 15 жовтня 2020 р.).

Ю. А. Гусак цілком коректно визначила об'єкт дослідження – процес навчання іншомовного читання учнів старшої школи. Не викликає заперечень предмет дослідження – технологія формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання. Мета дослідження передбачає розроблення, теоретичне обґрунтування й експериментальну перевірку технології формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання. Для досягнення мети й виконання поставлених завдань Юлією Анатоліївною Гусак обрано комплекс методів дослідження, зокрема, теоретичних, емпіричних, статистичних і графічних.

Наукова новизна результатів проведеного дослідження. Дисертаційна праця вирізняється новизною й оригінальністю, у ході її виконання *вперше* уточнено зміст і сутність таких понять, як «освітня автономність», «освітня автономність учнів старшої школи», «дидактичні умови формування освітньої автономності учнів старшої школи», «технологія формування освітньої автономності учнів старшої школи»; критерії, показники та рівні вияву сформованості освітньої автономності учнів старшої школи; розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено авторську технологію формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного

читання на основі створення визначеної відповідної сукупності дидактичних умов.

Подальшого розвитку та конкретизації набули інноваційні форми організації, методи, прийоми й засоби формування освітньої автономності учнів старшої школи під час іншомовної підготовки в закладах загальної середньої освіти.

Зазначені елементи наукової новизни є обґрунтованими результатами проведеного дослідження й мають істотне значення для удосконалення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в Україні.

Практичне значення дослідження. Практична значущість дослідження полягає в упровадженні в практику роботи закладів загальної середньої освіти авторської технології формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання на основі створення визначеної відповідної сукупності дидактичних умов; визначенні критеріїв, показників і рівнів сформованості освітньої автономності учнів старшої школи; доборі діагностувального інструментарію для визначення рівнів сформованості освітньої автономності учнів старшої школи. Результати дисертаційної праці можуть бути використані в освітній практиці закладів загальної середньої освіти, педагогічних закладів вищої освіти під час підготовки вчителів для роботи в старшій школі, у системі післядипломної педагогічної освіти.

Обґрунтовані в дослідженні висновки й практичні рекомендації впроваджено в освітній процес гімназії № 163 Шевченківського району м. Києва, Міжнародного IT-ART ліцею імені Сальвадора Далі (м. Київ), ліцею № 136 Дніпровського району м. Києва, ліцею № 80 Печерського району м. Києва, ліцею № 98 Дніпровського району м. Києва, Новгород-Сіверської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Новгород-Сіверської міської ради Чернігівської області, Смяцької загальноосвітньої школи I-III ступенів Новгород-Сіверської міської ради Чернігівської області, Ковалівського академічного ліцею Ковалівської сільської ради Білоцерківського району Київської області, Устимівського ліцею Ковалівської сільської ради Білоцерківського району Київської області,

Кам'янець-Подільської гімназії № 1 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області, приватного закладу освіти «Чернівецький ліцей «Астор».

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертаційна праця складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (260 позицій, із них 45 – іноземними мовами), 4-х додатків (на 18 сторінках). Робота містить 14 таблиць на 16 сторінках, 19 рисунків на 12 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 303 сторінки (основного змісту – 225 сторінки).

Анотації українською й англійською мовами корелюють зі змістом дисертаційної праці та містять узагальнені результати, одержані дисертанткою.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, представлено методи дослідження, розкрито наукову новизну й практичне значення роботи, надано відомості про апробацію й упровадження отриманих результатів.

Перший розділ дисертаційної праці «Теоретико-методологічні основи формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання» спрямований на здійснення психолого-педагогічного аналізу стану розроблення досліджуваної проблеми на теоретико-методологічному рівні. На основі аналізу нормативно-правових документів, а також наукових доробків українських та зарубіжних учених надано авторське трактування поняття «освітня автономність учнів старшої школи» і розроблено структуру освітньої автономності учнів старшої школи.

У другому розділі «Обґрунтування технології формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання» Юлія Анатоліївна Гусак визначила й обґрунтувала дидактичні умови формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання. Як позитивне слід відзначити авторську технологію формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання, дібрані дисертанткою методи формування освітньої автономності учнів закладів

загальної середньої освіти: методи аналізу конкретних ситуацій, методи проєктної роботи (індивідуальні, парні і групові проєкти), метод поступового зменшення підтримки з боку вчителя (метод скаффолдингу), методи проблемного навчання, методи креативного читання й методи рефлексійного навчання (С. 174), а також дібрані традиційні й цифрові засоби навчання, які забезпечують ефективне формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання. Нам імponує вибір методу скаффолдингу, застосування якого забезпечує формування й розвиток в учнів навичок самостійного здобуття знань, умінь самостійно розв'язувати завдання різного рівня складності та брати відповідальність за результати власної освітньої діяльності. Під методом скаффолдингу Ю. А. Гусак розуміє такий метод навчання, який надає вчителю змогу поступово зменшувати надання учням підтримки й сприяти їхньому самостійному набуттю знань, умінь і навичок (С. 141).

Третій розділ «Експериментальна перевірка технології формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання» було спрямовано на опис критеріїв, показників і рівнів сформованості освітньої автономності учнів старшої школи, організації й проведення педагогічного експерименту, доведення ефективності авторської технології формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання. Особливої уваги заслуговує дібраний дисертанткою діагностувальний інструментарій для вияву рівнів сформованості освітньої автономності учнів старшої школи.

Висновки до розділів і загальні висновки дають чітке уявлення про особливості наукового дослідження, оскільки виходять з обґрунтованих у дисертаційній праці положень і не викликають заперечень, підтверджують досягнення мети й поставлених завдань та є такими, що узгоджуються з отриманими результатами.

Ґрунтовний аналіз дисертаційної праці надає змогу стверджувати, що мету дослідження досягнуто, достовірність сформульованої гіпотези доведено,

завдання виконано в повному обсязі. Дисертаційна праця Ю. А. Гусак «Формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання» за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням.

Повнота викладу основних положень дисертаційної праці. Результати дослідження Ю. А. Гусак достатньо повно висвітлено в 10 публікаціях, з яких 6 статей у фахових виданнях України, 4 – матеріали конференцій. Публікації належним чином відображають основні положення дисертаційної праці та підтверджують наукову новизну й практичну значущість отриманих дисертанткою результатів. Рівень апробації основних положень дисертаційного дослідження є достатнім, що підтверджується участю Ю. А. Гусак у науково-практичних конференціях, круглих столах і семінарах різного рівня.

Відповідність дисертаційної праці встановленим вимогам. Дисертаційна праця Ю. А. Гусак «Формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання» відповідає спеціальності, за якою вона подана до захисту, а її оформлення відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 року.

Дотримання норм академічної доброчесності. Під час рецензування дисертаційної праці порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) і некоректно оформлених текстових запозичень або будь-яких ознак неправомірного використання матеріалів інших авторів без зазначення їхнього авторства не виявлено. Дисертаційна праця «Формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання» є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі ідеї й наукові положення отримані Ю. А. Гусак особисто.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної праці. Разом із загальною позитивною оцінкою дисертаційної праці Ю. А. Гусак «Формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання», відзначенням її високого наукового рівня, вважаємо за доцільне наголосити на певні дискусійні положення та зауваження:

1. У підрозділі 1.1 «Процес навчання іншомовного читання учнів старшої школи як психолого-педагогічна проблема» Ю. А. Гусак аналізує наукові доробки зарубіжних учених, у яких висвітлюються питання, пов'язані зі встановленням взаємозв'язку між освітньою автономністю й умінням читати іншомовні тексти. Задля уточнення сутності поняття «освітня автономність» у підрозділі 1.3 «Визначення змісту і структури освітньої автономності учнів старшої школи» дисертантка аналізує низку нормативно-правових документів Європейського Союзу, документів, розроблених представниками провідних освітніх установ світу, а також наукових праць зарубіжних учених, які вивчають різні аспекти формування й розвитку освітньої автономності здобувачів освіти різного рівня. Проте, вважаємо, що дисертаційна праця значно виграла б за умови висвітлення зарубіжного досвіду вдосконалення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в контексті формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання.

2. Вважаємо, що підрозділ 1.3 «Визначення змісту і структури освітньої автономності учнів старшої школи» дещо переобтяжений визначеннями змісту і сутності понять, дотичних до поняття «освітня автономність», а саме: «автономія учня», «освітня автономія», «навчальна автономія», «навчальна компетентність», «автономність учня», «когнітивна автономність», «самостійна навчальна діяльність», «готовність до самоосвітньої діяльності», «автономна особистість», «особистісна автономність». На наше глибоке переконання, узагальнені підходи до визначення змісту й сутності зазначених понять варто було б перенести в додатки й представити у формі таблиці.

3. Позитивно оцінюючи визначені Ю. А. Гусак і сформульовані на гіпотетичному рівні дидактичні умови формування освітньої автономності учнів старшої школи (1) забезпечення цілеспрямованого дидактичного впливу на мотивацію саморозвитку компетентності вміння вчитися загалом та засобами іншомовного читання зокрема; 2) диференціація, індивідуалізація і персоналізація змісту навчально-пізнавальної діяльності учнів на основі реалізації компетентнісного, діяльнісного та особистісно зорієнтованого

підходів; 3) використання активних та інтерактивних методів навчання, спрямоване на розвиток суб'єктності учня старшої школи як психолого-дидактичної основи формування його освітньої автономності (С. 117)), зауважимо, що задля уникнення суб'єктивного підходу варто було б використати метод експертних оцінок.

4. Критерійно-показникова база дослідження рівнів сформованості освітньої автономності учнів старшої школи є предметом позитивного відгуку, але не зовсім зрозуміло, у який саме спосіб дисертантка отримала певні показники рівня сформованості освітньої автономності учнів старшої школи за окремими компонентами. Вважаємо, що Ю. А. Гусак слід було це більш детально прописати в межах підрозділу 3. 4 «Результати педагогічного експерименту та їх узагальнення».

Висловлені зауваження та побажання дискусійного характеру не є принциповими й не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної праці Ю. А. Гусак. Здобуті дисертанткою наукові результати вирізняються науковою новизною, є достатньо обґрунтованими, мають теоретичне і практичне значення.

Загальний висновок. Аналіз дисертаційної праці Юлії Анатоліївни Гусак «Формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання» та опублікованих за її результатами наукових доробків надає підстави стверджувати, що вона є оригінальною й самостійною завершеною науковою працею, а здобуті дисертанткою результати розв'язують наукове завдання, яке має теоретичне і практичне значення для педагогічної науки.

За актуальністю, науковою новиною, теоретичною і практичною значущістю, обсягом та повнотою викладення її основних результатів у публікаціях дисертаційна праця Ю. А. Гусак «Формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та

постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.), а її авторка Гусак Юлія Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
завідувач відділу дидактики Інституту
педагогіки НАПН України

Олександр МАЛИХІН

Власноручний підпис
СТВЕРДЖУЮ

Завідувач відділом кадрів
Інституту педагогіки НАПН України

О. Малихін

В.В. (Васильченко)